

злочинністю в сфері господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Вип. 84. С. 43–49.

6. Копитко М., Вінчук М. Комплаєнс-контроль у системі публічного управління та контролінгу безпеки підприємств критичної інфраструктури України. *Соціально-правові студії*. 2025. С.3–11.

УДК 341.1

Рудов Я.В.

*Студент третього курсу юридичного факультету
Західноукраїнський національного університету*

Науковий керівник:

Заставна О.П

*к.ю.н., старший викладач кафедри міжнародного та європейського права
Західноукраїнський національний університет*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ І ОХОРОННИХ КОМПАНІЙ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

За останні 10 років, приватні військові й охоронні компанії (ПВОК) дедалі частіше залучаються до сучасних збройних конфліктів, як-от війна на Близькому Сході, в Африці, війна в Україні, що породжує нові виклики для міжнародного гуманітарного права. Головною проблемою міжнародного права в цьому питанні є заборона будь-яких форм грошової винагороди за виконання завдань в зоні бойових дій. Відсутня ефективна та прозора система контролю, внаслідок чого, виникають ризики порушення міжнародного гуманітарного права. Наявні міжнародні договори не пропонують ефективного способу регулювання вже існуючого явища. Таким чином виходить, що компанії провадять діяльність, але ніхто не хоче визнавати, що вони існують.

Існують різні підходи до тлумачення діяльності компаній з надання охоронних та паравійськових послуг але почасти, використовують термін

«ПВООК – приватна військова охоронна компанія». Так, відповідно до Документу Монтре, що став кінцевим актом епопеї за легалізацію таких компаній визначає ВООК як приватні бізнес-структури, які надають військові та/або охоронні послуги, незалежно від того, як вони себе називають. Військові та охоронні послуги включають, зокрема, озброєну охорону та захист осіб та об'єктів, таких як конвої, будівлі та інші місця; технічне обслуговування та експлуатацію систем озброєння; утримання ув'язнених; а також консультування або навчання місцевих сил та співробітників служби безпеки [4]. У свою чергу, відповідно до положень Міжнародного кодексу поведінки для постачальників приватних охоронних послуг, поняття «охоронні послуги» охоплює широкий комплекс діяльності військового та забезпечувального характеру. До нього належить охорона й захист осіб та об'єктів, у тому числі конвоїв, споруд і визначених територій, зі зброєю або без неї; забезпечення транспортування та утримання ув'язнених; перевірка, обшук і затримання осіб, огляд приміщень і вилучення об'єктів; участь у заходах протидії піратству, наданні морського супроводу; здійснення оперативної та логістичної підтримки збройних чи охоронних сил, включно з навчанням, консультуванням, розвідкою і спостереженням; управління натовпом, технічне обслуговування озброєння, застосування службових собак, а також рекрутинг і підготовка персоналу для охоронної діяльності. До охоронних послуг також належить будь-яка інша форма захисної діяльності, у межах якої працівники компаній зобов'язані носити або застосовувати зброю під час виконання своїх обов'язків [2].

Ще однією проблемою сучасних приватних військових компаній є розмита межа між забороненим найманцем, контрактником збройних сил і цивільним. Термін «найманець» визначається в статті 47 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 1977 року. Найманцем визнається особа, спеціально завербована для участі у збройному конфлікті з мотивів особистої вигоди, яка не є громадянином чи членом збройних сил сторони конфлікту та не направлена державою для виконання офіційних обов'язків [5]. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців

від 1989 року конкретизує цей термін, як особу, що переслідує особисту вигоду, діє проти офіційного уряду держави без виконання офіційних обов'язків [7]. На відміну від цього, контрактник діє на підставі договору зі своєю державою, підпорядковується військовому командуванню й має право на статус військовополоненого згідно з III Женевською конвенцією 1949 року. Але з погляду Міжнародного Комітету Червоного Хреста (далі – МКЧХ), який є неупередженою, нейтральною та незалежною гуманітарною організацією у сфері МП, співробітники ПВОК підпадають під категорію «цивільні особи», які «користуються захистом, за винятком випадків і на такий період, поки вони беруть безпосередню участь у військових діях». Однак з погляду функцій, які здійснюють ПВОК, віднесення їх персоналу до категорії «цивільних осіб» викликає сумніви [3].

ПВОК потрібно легітимізації на міжнародному рівні, адже лише в такому разі можна забезпечити дотримання гарантій прав людини та ефективний контроль за їх діяльністю. Частково цю проблему вирішує Документ Монтре 2008 року, який визначає відповідальність держав-замовників, держав територіального перебування та держав походження компаній. Втім, суб'єкти МП можуть не визнавати цей документ, оскільки він має дорадчий характер. На національному рівні низка держав уже запровадила нормативні акти, спрямовані на регулювання діяльності приватних військових і охоронних компаній. Так, у США діє *Military Extraterritorial Jurisdiction Act* (2000), який поширює кримінальну юрисдикцію на працівників ПВОК, що виконують завдання за кордоном у рамках американських військових операцій. У Великій Британії ще у 2002 році було представлено *Green Paper on Private Military Companies*, який започаткував обговорення моделі державного контролю та ліцензування таких компаній. Значний крок зробила й Швейцарія, ухваливши *Federal Act on Private Security Services Provided Abroad* (2015), який встановлює систему дозволів і нагляду, а також прямо забороняє участь швейцарських ПВОК у воєнних діях. Великобританія практикує інший підхід: вона не визначає дозволеної чи забороненої діяльності, а застосовує натомість розвинену систему ліцензування,

вважаючи порушенням «участь у будь-якій діяльності, що вимагає ліцензування, не маючи ліцензії або у невідповідності до неї. В ПАР військова діяльність прямо згадується у законодавстві. У законі про «Заборону найманства та регулювання певних видів діяльності в країні, де відбувається збройний конфлікт» «допомогу або послуги» визначають як «будь-яку форму військової або дотичної до військової допомоги, послуг чи діяльності», а також як «будь-яку форму допомоги або послуг стороні збройного конфлікту у формі консультацій чи навчань, кадрової, фінансової, логістичної, розвідувальної або оперативної підтримки, вербування персоналу, медичного або фельдшерського обслуговування чи закупівлі техніки» та «охоронні послуги»

Найвний «Проект можливої Конвенції про приватні військові та охоронні компанії (ПВОК) для розгляду та прийняття рішень Радою з прав людини» запропонований в ООН не отримав підтримку держав членів через політичні розбіжності. Проект Конвенції, підготовлений Робочою групою базується на існуючих міжнародних та національних підходах. У ньому пропонується визначити певні «функції, що є суто державними», які держави не повинні передавати на аутсорсинг [1]. Подібний підхід є розумний, але не вигідний для держав-підписантів, адже в такому разі, потрібно здійснювати додатковий контроль над приватними юридичними особами, запровадити процедуру аудиту, створити відповідальні органи за довільну діяльність. Держави як США, ПАР, Британія, які вже мають діючі ВПОК, розуміють ризики допуску незалежного аудиту. Мало ймовірно, що найближчим часом держави дійдуть консенсусу в цьому питанні.

Водночас застосування приватних військових і охоронних компаній у боротьбі з терористичними організаціями, піратством або організованою злочинністю не підпадає під дію прямих заборон міжнародного гуманітарного права. Саме в цих сферах ПВОК повинні виконувати допоміжні або технічні функції – охорону об'єктів, супровід гуманітарних місій, розмінування чи забезпечення логістики за умови суворого дотримання принципів пропорційності, гуманності та підзвітності державі-замовнику. Таким чином,

легітимне використання ПВОК можливе лише в межах операцій, що не мають характеру міжнародного збройного конфлікту, і виключно з метою підтримання безпеки, а не ведення бойових дій. Безпосередньо бойові задачі ПВОК повинні виконувати або в боротьбі з недержавними терористичними угрупованнями, або з внутрішніми кримінальними силами.

Підзвітність усіх приватних військових та охоронних компаній і їхніх субпідрядників державі-замовнику має бути чітко визначеною та зрозумілою для всіх сторін договірних відносин. Забезпечення прозорої системи контролю дозволить уникнути зловживань, порушення прав людини та перевищення повноважень з боку персоналу ПВОК під час виконання завдань у зонах конфлікту. З огляду на це, важливо закріпити на рівні міжнародних і національних актів обов'язок держав-замовників здійснювати моніторинг, звітування та правову відповідальність таких компаній за межами своєї території. Визначаючи дозволені й заборонені види діяльності приватних військових та охоронних компаній, необхідно звернути особливу увагу на ті послуги, які можуть призвести до прямої участі персоналу у бойових діях під час збройного конфлікту. Такі дії фактично наближають статус працівників ПВОК до статусу комбатантів, що суперечить основним положенням міжнародного гуманітарного права, зокрема статті 43 Додаткового протоколу I [5]. Відповідно, законодавче обмеження бойових функцій ПВОК та чітке розмежування їхніх повноважень із завданнями регулярних збройних сил є ключовою передумовою легітимізації їхньої діяльності. Застосування ПВОК в збройних конфліктах повинне бути обмежене та точкове, не допускати повне переведення функцій держави на приватних підрядників. Наприклад повинна бути заборонена участь персоналу ПВОК в забезпеченні утримання військовополонених. В цьому питанні хороший механізм має законодавство ПАР «принцип невторчання» виведений в абсолют. Діяльність ПВОК не повинна перешкоджати виконанню функцій національної поліції або збройних сил, визначених законом. ПВОК повинні також поважати «принцип взаємодоповнення та координації», за яким приватна охоронна діяльність вважається доповненням до функцій поліції, що сприяє підтриманню

громадської безпеки та вимагає, щоб приватні охоронці співпрацювали з поліцією в ситуаціях виникнення загроз громадській безпеці [6, с. 27]. Приватні підрядники не повинні залучатися до ведення бойових дій у міжнародних збройних конфліктах, оскільки така участь суперечить принципам суверенітету держав і порушує норми міжнародного гуманітарного права. Використання ПВОК проти урядових сил фактично наближає їхню діяльність до форм найманства, забороненого статтею 47 Додаткового протоколу I. У таких випадках ПВОК втрачають ознаки легітимних суб'єктів, а їхні співробітники – право на міжнародно-правовий захист.

Отже, діяльність приватних військових і охоронних компаній стала невід'ємним елементом сучасних збройних конфліктів і систем безпеки, проте їх правовий статус досі залишається нерегульованим у рамках міжнародного гуманітарного права. Відсутність універсального міжнародного договору, який би визначав межі повноважень, підзвітність і відповідальність таких компаній, створює серйозні прогалини у сфері дотримання прав людини, відповідальності за воєнні злочини та гарантування принципів суверенітету держав. Проблема полягає в тому, що існуючі акти, такі як Документ Монтре, Міжнародний кодекс поведінки постачальників приватних охоронних послуг мають лише рекомендаційний характер а Проект конвенції про ПВОК взагалі не був прийнятий через відсутність консенсусу. Таким чином, подальший розвиток міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній потребує формування чіткої вертикалі загальних та спеціальних норм. Насамперед слід удосконалити міжнародно-правові критерії класифікації діяльності ПВОК та їх персоналу, зокрема уточнивши поняття «пряма участь у бойових діях» і розмежувавши законну охоронну діяльність від найманства.

У випадку прийняття конвенції про ПВОК, потенційним вирішенням проблеми звітності буде створення комітету при ООН, який займатиметься питанням ліцензування, моніторингу, розгляду скарг, притягнення до відповідальності, адже важливо створити єдину систему звітності та підзвітності

таких компаній як перед державою-замовником, так і перед відповідними міжнародними органами, що забезпечить прозорість та відповідальність у сфері безпеки. В такому разі вирішиться і питання балансу внутрішнього суверенітету і міжнародної відповідальності, адже діюча зараз система ООН, вже дозволяє притягувати держави до відповідальності, через систему санкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Current International Efforts to Regulate Private Military and Security Companies – Another Failure or Finally a Chance for Success?. *ICoCA Blog*. URL: <https://blog.icoca.ch/current-international-efforts-to-regulate-private-military-and-security-companies-another-failure-or-finally-a-chance-for-success/> (дата звернення: 09.11.2025)
2. International Code of Conduct for Private Security Service Providers (ICoC) (Amended 2021) / Міжнародний кодекс поведінки приватних служб безпеки / International Code of Conduct Association. URL: https://icoca.ch/wp-content/uploads/2022/01/INTERNATIONAL-CODE-OF-CONDUCT_Amended_2021.pdf (Дата звернення: 02.11.2025).
3. Kokhan H. L. Legal issues of the activity of private military companies: the international aspect. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Juridical Sciences*. 2020. Т. 3, № 2. С. 190–200
4. Montreux Document : On Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States related to Operations of Private Military and Security Companies during Armed Conflict (September 17, 2008) URL: https://www.icrc.org/en/download/file/135841/montreux_document_en.pdf (Дата звернення: 02.11.2025).
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977: станом на 8 груд. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 08.11.2025).

6. Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (DCAF): посібник для держав з питань законодавчого регулювання приватних військових та охоронних компаній. Женева : DCAF, 2016.
7. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 04.12.1989 : станом на 14 лип. 1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text (дата звернення: 08.11.2025).

УДК 347.5 / 341.171

Саванець Л.М.

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри міжнародного
та європейського права,
Західноукраїнський національний університет*

БЕЗПЕКА В ПРАВІ ЄС: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕФЕКТНУ ПРОДУКЦІЮ

В умовах сьогодення в приватному праві Європейського Союзу спостерігається активна трансформація підходів до відповідальності за дефектну продукцію. Необхідність прийняття нової Директиви ЄС 2024/2853 Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2024 року про відповідальність за дефектну продукцію [1] (далі - Директива ЄС 2024/2853 про відповідальність за дефектну продукцію) зумовлена новою політикою Європейського Союзу щодо проведення масштабної реформи правового регулювання відповідальності за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції, та пов'язана із змінами у технологічному прогресі та дизайні продукції. Зазначена Директива скасовує Директиву Ради 85/374/ЄЕС від 25 липня 1985 року про наближення законів, підзаконних актів та адміністративних положень держав-членів щодо відповідальності за дефектну продукцію [2], що була розроблена в період домінування аналогових технологій, та не врегульовувала відповідальності за